

*А.Ф. ГОЛОВЧУК, ректор, доктор технічних наук, професор,
академік НААН України, заслужений діяч науки і техніки України
Д.К. СЕМЕНДА, кандидат економічних наук, професор,
заслужений працівник сільського господарства України
Уманський національний університет садівництва*

Державна підтримка галузі тваринництва

Глибока економічна криза, в якій опинилася Україна, має багато причин, але одна з найголовніших серед них – це криза управління економікою. Вона виникла внаслідок того, що адміністративні методи управління відкинуто, але для заміни їх не було своєчасно створено ринкових економічних і правових важелів регулювання економічної системи. Ці важелі знаходилися лише на стадії становлення при незадовільному використанні тих їхніх елементів, що вже напрацьовані. Життєздатність економіки за цих умов підтримувалася головним чином за рахунок кредитної й грошової емісії.

Відсутність ефективного державного регулювання економіки призвела до її вкрай складного стану, який характеризувався спадом виробництва за його низької ефективності, посиленням безробіття, особливо прихованого, розвитком інфляційних процесів, дестабілізацією грошово-фінансової системи, затуханням інвестиційної діяльності, приховуванням валюти за кордоном, зростанням внутрішнього боргу держави, зниженням життєвого рівня населення.

Зрозуміло, що за належного державного регулювання економіка України не була б доведена до такого стану. Негативну роль тут відіграло ідеалізоване сприйняття ринку значним прошарком керівної еліти і вчених як системи, що самоорганізується та саморегулюється без будь-якого втручання держави. Теоретичні й загальнометодологічні проблеми державного регулювання економіки перехідного періоду знайшли відображення у працях вітчизняних вчених: М. Маліка, Ю. Лупенка, А. Діброва, О. Могильного, В. Месель-Веселяка та інших.

Зміст їхніх публікацій розкриває економічну сутність державного регулювання аграрного виробництва¹.

Мета статті – враховуючи особливості галузі тваринництва, досвід країн з ринковою економікою розкрити вплив державного регулювання на стабільний розвиток молочного скотарства.

Методичною базою дослідження слугували розробки науково-дослідних установ, матеріали періодичних видань і нормативно-правові акти з питань розвитку АПК та регулювання у досліджуваному нами підкомплексі. У процесі дослідження використовували такі методи: абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний і експериментальний.

Досвід економічно розвинутих країн Заходу із соціально-орієнтованою ринковою економікою переконує, що її створення й ефективне функціонування неможливі без державного регулювання найважливіших параметрів розвитку суспільного виробництва і соціальної сфери. Необхідність у такому регулюванні найрельєсніше виявилася ще під час світової кризи в 1929-1933 роках. Щоб запобігти таким катаклізмам у майбутньому, капіталістичні держави почали проводити активну антимонопольну політику, надавати матеріальну підтримку малозабез-

¹ Малік М.Й. Державне регулювання аграрного сектору економіки в дослідженнях вітчизняних вчених / М.Й. Малік, Ю.О. Лупенко // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 153; Діброва А.Д. Удосконалення державного регулювання сільськогосподарського виробництва в Україні / А.Д. Діброва // Економіка АПК. – 2009. – № 7. – С. 44; Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки / О.М. Могильний. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – С. 230; Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві // Доп. на Дванадцятих річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників 25-26 лют. 2010 р. – К.: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2010.

печеним верствам населення й різнобічну допомогу суб'єктам господарської діяльності, а також через економічні важелі впливати на структурну перебудову економіки, домагаючись її збалансованості. І нині проблема державного регулювання розвитку економіки не втратила своєї актуальності в усіх країнах незалежно від того, яка питома вага в них приватного сектора. Можна констатувати, що державне регулювання стало органічною складовою частиною ринкової економіки.

Його головна функція – нейтралізація внутрішніх і зовнішніх збурень, що виникають через внутрішні протиріччя, які притаманні ринку й можуть призвести до таких негативних явищ, як перевиробництво, безробіття, невиправдана диференціація доходів населення тощо. Мистецтво державного регулювання економікою – це ефективна компенсація негативних дій ринкового механізму, недопущення небажаних соціально-економічних наслідків.

Проте з усіх галузей економіки найбільш радикального дійового державного регулювання та підтримки для нормального розвитку вимагає сільське господарство. Це зумовлено тим, що, по-перше, дана галузь є життєво необхідною в будь-якому суспільстві й розглядається як пріоритетна при обґрунтуванні перспектив соціально-економічного розвитку країни; по-друге, сільськогосподарське виробництво через існування короткострокової та довгострокової проблем не може ефективно розвиватися без стабілізуючого впливу держави.

У процесі державного регулювання сільськогосподарського виробництва здійснюється економічна підтримка доходів аграрних товаровиробників з тим, щоб вони за нормального господарювання мали необхідний рівень дохідності в умовах несприятливої ринкової кон'юнктури, а також були матеріально заінтересованими вести сільськогосподарське виробництво в такому обсязі й асортименті продукції та її якості, які вигідні споживачам і забезпечують соціальну стабільність суспільства.

Традиційно діяльність будь-якого виробництва вимагає, щоб ціни на продукцію відшкодовували витрати й давали прибуток.

Якщо прибутку немає, то виробництво продукції скорочується або ліквідується. В Україні таке сталося з галузями буряківництва і тваринництва. Слід відзначити, що дія ринкових механізмів у сільському господарстві як специфічній галузі економіки має свої особливості, які полягають у тому, що не завжди ціна на продукцію, визначена в точці перетину попиту і пропозиції, перебиває виробничі витрати сільськогосподарських підприємств. Тому сільськогосподарське виробництво нині є однією з галузей економіки України, що найбільше потребує державної підтримки. Бюджетна тваринницька дотація та державна підтримка виробництва продукції рослинництва – бюджетна програма, яка має найбільшу питому вагу в фінансуванні сільського господарства. Так, у 2008 році на неї було виділено 2372,4 млн грн, з яких 223,3 млн грн були спрямовані в Черкаську область.

За розрахунками, на 1 січня 2010 року загальне поголів'я великої рогатої худоби становило 4,9 млн голів (у т.ч. корів 2,8 млн голів)¹. Протягом 2009 року поголів'я корів зменшилося ще на 100 тис., зокрема у великотоварних підприємствах – на 19,9 тис. Кількість поголів'я корів нині знаходиться на рівні 1945 року. Господарствами всіх категорій у 2009 році вироблено 11,6 млн т молока. Обсяги надходження його на переробку знизилися порівняно з 2008 роком на 700 тис. т, або на 13 %. Дефіцит сировини у 2009 році став відчуватися настільки гостро, що, конкуруючи за неї, переробні підприємства вимушені були підвищувати закупівельні ціни. Першими це зробили молокозаводи, зорієнтовані на експорт, бо став відкриватися ринок Росії, який із 2006 року був обмежений для української молочної продукції. До цінової планки, яку запропонували експортери, стали підтягуватися й інші. В результаті протягом року закупівельні ціни зросли на 60-80 %. До речі, до такого ж рівня вони підвищилися й на світовому ринку. Молокозаводи не змогли компенсувати зростання обсягів сировини за рахунок власної рентабельності, отже, й підвищили ціни на готову продукцію.

¹ Економіка України за 2009 рік // Уряд. кур'єр. – 2010. – № 16. – 28 січ.

Втратили споживачі, зате здобули виробники молока та його переробники. Бо ціни, які склались у першому півріччі 2009 року, були збитковими, що й зумовило зменшення виробництва молока, скорочення поголів'я. Тепер в результаті того, що виробництво і переробка стали рентабельними, слід очікувати стабілізації виробництва молока та збільшення поголів'я дійного стада. У 2009 році темпи його ско-

рочення знизилися майже у 2,5 раза. Ріст цін на готову продукцію могли б стримати бюджетні тваринницькі дотації, якби були достатніми та вчасними, а не обмеженими. Якщо у 2008 році вони становили 1 млрд 524 млн грн, то у 2009-му – лише 334 млн грн.

Розглянемо розміри бюджетних дотацій у Черкаській області в розрізі окремих районів (табл.).

Розміри бюджетної тваринницької дотації, що надійшла в Черкаську область у 2008 р., тис. грн¹

Район	Усього	У тому числі						
		виращених і зданих на забій та переробку свиней і птицю свійську	за приріст поголів'я корів молочного та м'ясного напрямку продуктивності	закуплені племенні нетелі (корови)	поголів'я корів м'ясного напрямку продуктивності	приріст поголів'я віцематок старше 1 року	дотація за екологічно чисте молоко	поголів'я телиць, закуплених в ОСТ
Драбівський	4939,4	4939,4	-	-	-	-	-	-
Золотоніський	14739,5	13140,7	1320,0	-	160,5	5,2	113,1	-
Канівський	78522,8	78522,8	-	-	-	-	-	-
Смілянський	8018,7	7918,9	69,0	-	30,8	-	-	-
Чорнобаївський	11104,0	8030,8	1908,0	606,0	-	-	546,2	13,0
Усього по області	182566,4	173970,0	6396,0	606,0	852,3	63,8	659,3	19,0

Продуктивність дійного стада у сільськогосподарських підприємствах досягла 3903 кг на корову. І хоча загалом у державі виробництво молока зменшилося на 1,3 %, у сільськогосподарських підприємствах - зросло на 9 %, що вкотре засвідчило: великотварне виробництво – перспектива молочної галузі.

Згідно із Законом України № 1782 від 22 грудня 2009 року сума податку на додану вартість, що сплачується переробними підприємствами за реалізовану молочну продукцію, спрямовуватиметься до спеціального фонду Держбюджету України, а звітди розподілятиметься як дотація з розрахунку на кожну корову.

Крім того, прийнято постанову «Про затвердження обсягів формування державного інтервенційного фонду протягом 2010-2011 рр.», згідно з якою 6 тис. т сухого молока і 18 тис. т масла буде вилучено з ринку у період найвищої продуктивності галузі (квітень-травень). Це має запобігти обвалу закупівельних цін на молоко. Розроблено та-

кож державну цільову програму розвитку тваринництва на період до 2015 року. Мета її – довести виробництво молока в обсягах, які забезпечать продовольчу безпеку держави. Та всі ці програми будуть ефективними лише за умови своєчасної державної підтримки. Якщо держава задекларувала її механізм, то має забезпечити їх дієвість, аби селяни мали змогу планувати свою господарську діяльність. І найголовніше, що молочним скотарством зацікавилися потужні інвестори. А для цього їм треба створити відповідні умови: дешеві довгострокові кредити, податкові пільги тощо.

Особливості ситуації, в якій опинилася вітчизняна молочна галузь, полягає в тому, що 81 % молока в країні виробляється в особистих селянських господарствах, але при цьому майже 90 % державної підтримки одержують великотварні підприємства. У 2009 році уряд зробив спробу виправити таке становище, ухваливши Державну цільову програму підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, на реалізацію

¹ Головне управління статистики у Черкаській області [Електронний ресурс]: офіційний сайт. – Режим доступу: www.ck.ukrstat.gov.ua.

якої виділив 90 млн грн. Розрахунок такий, що одноосібники, об'єднавшись у кооперативи, одержують доступ до бюджетних коштів і спрямовують їх на поліпшення якості продукції. Із квітня по вересень минулого року було засновано близько ста багатофункціональних кооперативів, одним із напрямів діяльності яких є заготівля молока. Якщо 2009 рік – це рік пробудження кооперативного руху, то 2010 рік – має стати роком його розвитку. Згідно з проектом бюджету 2010 року, на підтримку сільськогосподарської кооперації передбачається 632 млн грн.

Отже, основними пріоритетами державної політики щодо розвитку галузей тваринництва є стимулювання збільшення обсягів і забезпечення беззбиткового виробництва тваринницької продукції товаровиробникам різних форм господарювання шляхом: удосконалення організаційно-економічних механізмів регулювання розвитку ринків тваринницької продукції; модернізації виробництва на основі інноваційних підходів, спрямованих на зменшення витрат та одержання продукції високої якості; застосуван-

ня економічних важелів цінового регулювання ринків тваринницької продукції, зокрема здійснення товарних і фінансових інтервенцій; удосконалення системи організації й ведення плеїнної справи у тваринництві; різнобічної державної фінансової підтримки великотоварних спеціалізованих підприємств із виробництва молока та м'яса.

Стимулювання підвищення ефективності виробництва та якості продукції в дрібнотоварних і кооперативних формуваннях за рахунок:

надання бюджетної підтримки особистим селянським господарствам, які трансформуються у фермерські (інші юридичні форми господарювання) та дотримують встановлених вимог стосовно кількості поголів'я;

розбудови інфраструктури ринку тваринницької продукції, в тому числі обслуговуючих кооперативів, оптових ринків і стаціонарних аукціонів живої худоби та птиці;

проведення пілотних проектів підтримки особистих селянських господарств із метою забезпечення їх молодняком худоби й птиці.

Розглянуто роль державного регулювання у забезпеченні сталого розвитку галузі тваринництва, в першу чергу за рахунок стимулювання збільшення обсягів і забезпечення беззбиткового виробництва тваринницької продукції товаровиробниками різних форм господарювання.

Рассмотрена роль государственного регулирования в обеспечении стабильного развития отрасли животноводства, в первую очередь за счет стимулирования увеличения объемов и обеспечения безубыточного производства животноводческой продукции товаропроизводителями разных форм хозяйствования.

An article studies the importance of government regulation for providing steady development of the livestock industry basically by such state measures as stimulation of increase and supply of break-even production of livestock products producers of different forms of management.

*

Н.А. СПРИНЧУК, аспірант*

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Методичні підходи щодо визначення ефективності інвестицій установ системи охорони родючості ґрунтів

Система охорони родючості ґрунтів є важливим фактором стабільного землекористування, її в Україні було створено наприкінці 60-х років ХХ ст. Нині така сис-

тема функціонує у складі Міністерства аграрної політики України як Державний технологічний центр охорони родючості ґрунтів («Центрдержродючість») та його регіональні підрозділи – регіональні центри

* Науковий керівник – М.І. Кісіль, кандидат економічних наук.